

17. Аналитический обзор международных тенденций развития высшего образования / А.М. Алтайцев, М. Ф.Гербовицкая, А. М. Корбут и др. – 2002 . - № 4 [Электронный ресурс] .- Режим доступа : <http://charko.narod.ru/tekst/an4/2.html>.- Дата останнього доступу : 26.07.2013.– Назва з екрану.

18. Образование для инновационных обществ в XXI веке [Электронный ресурс] . - Режим доступа : <http://g8russia.ru/docs/12.html> Санкт-Петербург, 16 июля 2006 года. - .- Дата останнього доступу : 26.07.2013.– Назва з екрану.

УДК 378.

ПЕДАГОГІЧНІ ЦІННОСТІ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

***Н. В. Теличко, кандидат педагогічних наук, доцент
Мукачівський державний університет****

Постановка проблеми. Унормована регламентація педагогічної діяльності окреслюється педагогічними цінностями, які виступають у розумінні пізнавально-діяльній системі, що служить опосередковуючою і сполучною ланкою між суспільним світоглядом в галузі освіти і діяльністю педагога. Педагогічні цінності мають синтагматичний характер, тобто формуються історично і фіксуються в педагогічній науці як форма суспільної свідомості у вигляді специфічних образів і уявлень. Оволодіння педагогічними цінностями здійснюється в процесі педагогічної діяльності, в ході якої відбувається їх суб'єктивація. Саме рівень суб'єктивації педагогічних цінностей служить показником особистісно-професійного розвитку педагога і формування його педагогічної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що вивчення дослідниками педагогічних явищ, розкриття сутності педагогічних цінностей базується на аналізі ключових понять, що складають ціннісно-смыслову сферу особистості майбутнього вчителя [2]; на визначенні ціннісних орієнтирів і когнітивних структур у діяльності педагога [3] та ін.

Основним завданням написання статті є конкретизація сутності педагогічних цінностей у контексті формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Аксиологічні ідеї у гуманітарних науках розвивалися у розумінні цінностей як вищих принципів для забезпечення консенсусу в суспільстві. Відомо, що природні явища існують самобутньо, реально та об'єктивно, а входячи до сфери людського досвіду, набувають життєвого значення для людей, стають їхніми цінностями, які й утворюють реальний світ [8, с. 145].

Розуміння поняття *“цінність”* має різнобічну спрямованість, що зумовлює тлумачення його змісту в контексті здатності задовольняти пот-

реби та інтереси особистості; наявності особливої значущості речей, явищ, процесів, ідей для життєдіяльності суб'єкта, його потреб та інтересів; особливої індивідуальної реальності, що має певну позитивну значущість для суб'єкта, котрий її переживає. Цінності кожної людини формують її *ціннісні орієнтації* та відображають вищі рівні спрямованості особистості, загальну зорієнтованість діяльності людини на щось значуще для неї, наприклад, на опанування основами педагогічної майстерності. Таким чином, ціннісні орієнтації стосуються основних сфер самореалізації людини [4, с. 124], якими є освіта, професійна діяльність і вищий рівень професійної діяльності – майстерність. Соціологи стверджують, що система ціннісних орієнтацій виступає рівнем саморегуляції і реалізується у поведінці особистості [8, с. 438]. Поняття «цінності» є основною категорією в аксіологічній науці та фіксуються у свідомості людини у вигляді оцінного судження чи характеризується певною емоційною реакцією [4, с. 129]. Філософське тлумачення аксіологічних підходів спрямовується на аналіз смислів і людського буття, його ідеалів та імперативів [5, с. 25-28].

Зі зміною соціальних умов життя, розвитком потреб суспільства і особистості трансформуються і педагогічні цінності. Так, в історії педагогіки прослідковуються зміни, пов'язані із зміною схоластичних теорій навчання на пояснювально-ілюстративне і пізніше на проблемно-розвивальне. Посилення демократичних тенденцій у суспільстві призвело до розвитку нетрадиційних форм і методів навчання. Суб'єктивне ж сприйняття і привласнення педагогічних цінностей визначається багатством особистості вчителя, спрямованістю його професійної діяльності на досягнення вершин у педагогічній майстерності.

Педагогічні цінності розрізняються за рівнем свого існування, який може стати основою їх класифікації та виокремлення особистісних, групових та соціально-педагогічних цінностей.

Соціально-педагогічні цінності відображають характер і зміст тих цінностей, які функціонують у різних соціальних системах, виявляючись в суспільній свідомості. Це сукупність ідей, уявлень, норм, правил, традицій, що регламентують діяльність суспільства у сфері освіти.

Групові педагогічні цінності можна розглядати як сукупність ідей, концепцій, норм, що регулюють і спрямовують педагогічну діяльність у межах певних освітніх інститутів. Сукупність таких цінностей має цілісний характер, характеризується відносною стабільністю і повторюваністю.

Особистісні педагогічні цінності виступають як соціально-психологічні утворення, в яких відбиваються цілі, мотиви, ідеали, установки й інші світоглядні характеристики особи вчителя, що утворюють систему його ціннісних орієнтацій. Аксіологічне «Я» як система ціннісних орієнтацій містить не лише когнітивні, але й емоційно-вольові компоненти, що відіграють роль її внутрішнього орієнтиру, в якому асимілюються як соціально-педагогічні, так і професійно-групові цінності, що є засадничими для формування індивідуально-особистісної системи педагогічних цінностей.

Науковці стверджують, що ця система охоплює:

– цінності, пов'язані із затвердженням особою своєї ролі в соціальному і професійному середовищі (суспільна значущість праці педагога, престижність педагогічної діяльності, визнання професії найближчим оточенням тощо);

– цінності, що задовольняють потребу в спілкуванні і розширюють його коло (спілкування з дітьми, колегами, референтними людьми, переживання дитячої любові та прихильності, обмін духовними цінностями та ін.);

– цінності, що орієнтують на саморозвиток творчої індивідуальності (можливості розвитку професійно-творчих здібностей, залучення до світової культури, заняття улюбленим предметом, постійне самовдосконалення й ін.);

– цінності, що дозволяють само реалізуватись у професії (творчий характер праці педагога, романтичність і захопливість педагогічної професії, можливість допомоги соціально неблагополучним дітям та ін.);

– цінності, що дають можливість задовольняти прагматичні потреби (можливості роботи в державній установі, оплата праці і тривалість відпустки, професійне зростання тощо) [6, с. 58].

Серед означених педагогічних цінностей виокремлюються цінності самодостатнього й інструментального типів, що відрізняються за змістом.

Самодостатні цінності – це цінності-цілі, що включають творчий характер праці педагога, престижність, соціальну значущість, відповідальність перед державою, можливість самоствердження, любов і прихильність до дітей. Цінності цього типу служать основою розвитку особистості і вчителя, і учнів. Цінності-цілі характеризуються домінуючою аксіологічною функцією в системі інших педагогічних цінностей, оскільки в цілях відображений основний сенс діяльності вчителя.

Здійснюючи пошук шляхів реалізації цілей педагогічної діяльності, педагог вибирає власну професійну стратегію, зміст якої полягає в саморозвитку та розвитку інших. Таким чином, цінності-цілі відображають державну освітню політику і рівень розвитку самої педагогічної науки, які, суб'єктивуючись, стають значущими факторами педагогічної діяльності і впливають на інструментальні цінності, так звані цінностями-засобами. Вони формуються в результаті опанування теорією, методологією і педагогічними технологіями, складаючи основу професійної освіти педагога.

Цінності-засоби – це три взаємозв'язані підсистеми: власне педагогічні дії, спрямовані на вирішення професійно-освітніх і особистісно-розвивальних завдань (технології навчання і виховання); комунікативні дії, що дозволяють реалізувати особистісно і професійно орієнтовані завдання (технології спілкування); дії, що відображають суб'єктну сутність педагога, інтеграційні за своєю природою, оскільки об'єднують всі три підсистеми дій в єдину аксіологічну функцію. Цінності-засоби підрозділяються на такі групи, як цінності-стосунки, цінності-якості і цінності-знання.

Цінності-стосунки забезпечують педагогові доцільну й адекватну побудову педагогічного процесу і взаємодії з його суб'єктами. Відношення до професійної діяльності не залишається незмінним і варіює залежно від успішності дій педагога, від того, якою мірою задовольняються його професійні та особистісні потреби. Ціннісне відношення до педагогічної

діяльності, що окреслює способи взаємодії педагога з учнями, відрізняється гуманістичною спрямованістю.

В ієрархії педагогічних цінностей найвищий ранг мають цінності-якості, оскільки саме в них виявляються особистісно-професійні характеристики педагога. До їх числа відносяться різноманітні та взаємозв'язані індивідуально-особистісні, статусно-рольові та професійно-діяльнісні якості. Окреслені якості виявляються похідними від рівня розвитку цілого ряду здібностей: прогностичних, комунікативних, креативних (творчих), інтелектуальних, емпатійних, рефлексивних та інтерактивних.

Цінності-відношення і цінності-якості можуть не забезпечити необхідний рівень здійснення педагогічної діяльності, якщо не буде сформована і засвоєна ще одна підсистема – підсистема цінностей-знань. У неї входять не лише психолого-педагогічні і предметні знання, але і міра їх усвідомлення, уміння здійснити їх відбір і оцінку на основі концептуальної особистісної моделі педагогічної діяльності.

Цінності-знання – це певним чином упорядкована й організована система знань і вмінь, представлена у вигляді педагогічних теорій розвитку і соціалізації особистості, закономірностей і принципів побудови і функціонування освітнього процесу та ін. Опанування педагога фундаментальними психолого-педагогічними знаннями створює умови для творчості, дозволяє орієнтуватися в професійній інформації, вирішувати педагогічні завдання на рівні сучасної теорії і технології, використовуючи продуктивні творчі прийоми педагогічного мислення.

Таким чином, названі групи педагогічних цінностей, породжують одна одну, утворюють аксіологічну модель, що має синкретичний (злитий, нерозчленований) характер. Він виявляється в тому, що цінності-цілі визначають цінності-засоби, а цінності-відношення залежать від цінностей-цілей і цінностей-якостей і так далі, тобто вони функціонують як єдине ціле. Дана модель може виступати критерієм прийняття або неприйняття вироблених або створюваних педагогічних цінностей. Вона визначає тональність культури обумовлюючи виборчий підхід як до цінностей, наявних в історії того або іншого народу, так і до новостворюваних творів людської культури. Аксіологічне багатство педагога визначає ефективність і цілеспрямованість відбору і приросту нових цінностей, їх перехід в мотиви поведінки і педагогічні дії.

Гуманістичні параметри педагогічної діяльності, виступаючи її «вічними» орієнтирами, дозволяють фіксувати рівень розбіжності між суцим і належним, дійсністю і ідеалом, стимулюють до творчого подолання цих розривів, викликають прагнення до самовдосконалення й обумовлюють світоглядне самовизначення педагога [6, с. 59].

Визнання освіти як загальнолюдської цінності сьогодні ні в кого не викликає сумніву. Це підтверджується конституційно закріпленим правом людини на освіту в більшості країн. Його реалізація забезпечується системами освіти, що існують в тій або іншій державі, які відрізняються за принципами організації. У них знаходить віддзеркалення світоглядна обумовленість вихідних концептуальних позицій.

Реалізація тих або інших цінностей приводить до функціонування різних типів освіти. Перший тип характеризується наявністю адаптивної практичної спрямованості, тобто прагненням обмежувати зміст загальноосвітньої підготовки мінімумом відомостей, що мають відношення до забезпечення життєдіяльності людини. Другий – заснований на широкій культурно-історичній орієнтації. За такого типу освіти передбачається здобуття відомостей, які завідомо не будуть затребувані в безпосередній практичній діяльності.

Обидва типи аксіологічних орієнтації неадекватно співвідносять реальні можливості і здібності людини, потреби виробництва і завдання освітніх систем. Для подолання недоліків першого і другого типів освіти стали створюватися освітні проекти, вирішальні завдання підготовки компетентного фахівця, покликано розуміти складну динаміку процесів соціального і природного розвитку, впливати на них, адекватно орієнтуватися у всіх сферах соціального життя. У той же час людина повинна володіти вміннями оцінювати власні можливості та здібності, брати на себе відповідальність за свої переконання і вчинки. Узагальнюючи типи аксіологічних орієнтації педагога науковці виділяють наступні культурно-гуманістичні функції освіти:

- розвиток духовних сил, здібностей і умінь, що дозволяють людині долати життєві перешкоди;
- формування характеру і моральної відповідальності в ситуаціях адаптації до соціальної і природної сфер;
- забезпечення можливостей для особистісного і професійного зростання і для здійснення самореалізації;
- опанування засобів, необхідних для досягнення інтелектуально-моральної свободи, особистої автономії і щастя;
- створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності і розкриття духовних потенцій [6, с. 60].

Освіта виступає засобом трансляції культури, оволодіваючи якою людина не лише адаптується до умов соціуму, що постійно змінюється, але і стає здатним до неадаптивної активності, що дозволяє виходити за межі заданого, розвивати власну суб'єктність і примножувати потенціал світової цивілізації.

Таким чином, професійно-мотиваційна спрямованість аксіогенезу студента передбачає виявлення його суб'єктних здатностей в опануванні основами педагогічної майстерності шляхом ускладнення ціннісних устремлень студента на засадах досягнення вершин (акме) у майбутній діяльності вчителя. Розвиток ціннісно-сислової сфери особистості майбутнього вчителя-майстра пояснюється принципом інтегральної суб'єктності, згідно з яким здатність людини до самоактуалізації проявляється у висхідній телеологічній перспективі: рівень відносного суб'єкта – індивіда, носія інстинктивної активності; рівень монособ'єкта – чинника цілеспрямованої предметної діяльності; рівень полісуб'єкта – особистості із сформованою ціннісною свідомістю до самовизначення як вчителя-майстра у педагогічній діяльності; метасуб'єкта – індивідуальності, яка творчо збагачує наявну практику педагогічних дій зразками майстерного їх виконання; рівень абсолютного суб'єкта – “втілення універсальних властивостей духо-

вного єства” [1, с. 12], вчителя-майстра, що виявлятиметься у педагогічній діяльності на робочому місці вчителя початкових класів.

На думку науковців, ціннісні орієнтації на індивідуальному рівні є соціально-психологічним феноменом особистості, що знаходить відображення в наданні переваги або відкиданні певних смислів і моделей поведінки людини, проявляється в її спрямованості, установках, переконаннях. Ціннісні орієнтації містять у собі ідеали, уявлення про сенс життя і діяльності людини. Таким чином, ціннісна орієнтація є ядром мотиваційно-ціннісної сфери особистості, що характеризується єдністю процесів саморегуляції й усвідомленого саморозвитку в процесі набуття смислів-цілей, смислів-інтересів, смислів-мотивів, смислів-відношень [4, с. 126]. Отже, формування професійних цінностей і переконань, які складають професійну філософію і є центральною частиною професійної субкультури, яка формує культуру тих, хто опановує і тих, хто прийшов у професію, і в межах якої здійснюється соціалізація. Таким чином філософія стає частиною професіоналізму.

У кожної особистості є власний рівень «ціннісної парадигми», що окреслює та визначає соціальні кордони та особистісні межі дій майбутнього вчителя. Зі змістом цієї парадигми безпосередньо пов'язані певні професійно-мотиваційні аспекти аксіо-акмеологічного спрямування, коли перед студентом окреслюється низка проблем:

- яку вершину він здатний досягти у своїй професійній творчості;
- до вершин якої креативності він схильний;
- до якого рівня спроможний дійти у сфері власного професійного зростання;
- який шлях обере у процесі досягнення власного “акме”;
- чого досягне в “кар’єрному пошуку” і на життєвому шляху: “акме” чи “анти-акме”.

На думку науковців, інтенсивність, тривалість, сталість, визначеність і вартісна наповненість “ціннісної парадигми” зумовлюють фактичну “ціну” реалізації “акме-планів”. Гармонія “ціннісної парадигми” відособлює вартісне наповнення особистісного “я” та моделює стратегічну лінію життя людини, в тому числі й професійного становлення майбутнього фахівця [4, с. 133].

Висновки. Загальна спрямованість на гармонійний розвиток майбутнього вчителя у напрямі формування у студента основ педагогічної майстерності передбачає конкретизацію його ціннісно-сміслової сфери в напрямі професійного зростання. Для цього необхідно чітко усвідомлення студентами змісту педагогічних цінностей та цілеспрямоване формування професійно-ціннісних орієнтацій на здобуття вершин педагогічної майстерності. Відтак **перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження** вбачаємо в розробці спеціальних інноваційних методик, які доцільно використовувати в навчальному процесі вищої школи для виявлення рівня сформованості ціннісних орієнтацій майбутнього педагога, що визначають його спрямованість на формування педагогічної майстерності.

Список літератури

1. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості : монографія / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 512 с.

2. Козаченко С. Ціннісно-сміслова сфера особистості майбутнього вчителя: аналіз ключових понять / Світлана Козаченко // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2011. – Вип. 589. – С. 74–81.

3. Кулюткин Ю. Н. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя / Ю. Н. Кулюткин, В. П. Бездухов. – Самара : Изд-во СамГПУ, 2002. – 400 с.

4. Кулюткин Ю. Н. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя / Ю. Н. Кулюткин, В. П. Бездухов. – Самара : Изд-во СамГПУ, 2002. – 400 с.

5. Новейший философский словарь / сост. и глав. ред. А. А. Грицанов – 3-е изд., исправл. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1280 с. – (Мир энциклопедий).

6. Педагогіка : учеб. посіб. для студ. пед. учеб. завед. / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко и др. – М. : Школа-Пресс, 1997. – 512 с.

7. Сисоєва С. О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження : наук. видання / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, МОН, Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. – К. : Вид. Дім "ЕКМО", 2010. – 362 с.

8. Соціологія : навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2008. – 566 с.

УДК 37.091.12–051

ПОНЯТТЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ

***В.М. Теслюк, кандидат психологічних наук, доцент
Г.С. Мазур, магістрантка***

У статті відображено різні наукові підходи щодо тлумачення поняття «комунікативна компетентність».

Компетентність, компетенція, здатності, комунікативна компетентність, мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Аналіз наукових психолого-педагогічних досліджень дозволяє констатувати ряд недоліків у комунікативній діяльності майбутніх фахівців різних напрямків підготовки у вищій школі. Насамперед, це низький рівень комунікативної компетентності, відсутність таких умінь, як: реалізація активного сприйняття інформації й уявного аналізу, моделювання власної позиції і ставлення до неї співбесідника, встановлення і підтримка міжособистісних ділових контактів. Дослідження організації навчального процесу показує, що належною мірою не реалізуються можливості змісту гуманітарних дисциплін, форм організації, методів і засобів навчання для цілеспрямованого формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у вищій школі, не склався цілісний, поетапний процес комунікативної підготовки. Відповідно, ці